

TEORETISK PSYKOLOGI

K. B. Madsen

Inledning: Psyke & Logos har nu eksisteret i en halv snes år. Det er det eneste danske – og vist også det eneste nordiske – tidsskrift, som hovedsagelig publicerer artikler om enner inden for *teoretisk* psykologi. Derfor blev det besluttet på et møde i den rådgivende redaktionskomité, at vi skulle bringe en løbende orientering om teoretisk psykologi i andre lande. Som en indledning til en sådan orientering vil det være naturligt at definere »teoretisk psykologi« og give en kort historisk fremstilling af dens udvikling.

Definition af teoretisk psykologi

Korte definitioner. »Teoretisk psykologi« har været anvendt i mindst to betydninger:

1. Den videste betydning sætter »*teoretisk* psykologi« i modsætning til *praktisk* (anvendt) psykologi. I denne betydning bliver teoretisk psykologi lig med al psykologisk grundforskning (såvel empirisk som »teoretisk« i snævrere betydning).
2. Den snævrere betydning af »teoretisk psykologi« sættes i modsætning til »*empirisk* (incl. eksperimentel) psykologi«. Teoretisk psykologi bliver her lig med al beskæftigelse med psykologiske teorier: konstruktionen af nye teorier såvel som studiet af allerede eksisterende teorier.

Differentieret definition. Ved det stiftende møde i International Society for Theoretical Psychology i Plymouth 1985, som skal omtales senere, fremsatte undertegnede et forslag til en definition af teoretisk psykologi: »Teoretisk psykologi« kan defineres som: »det *metavidenskabelige* studium af psykologiske teorier og teori-problemer«. Da teoretisk psykologi således blev defineret som en anvendelse af *metavidenskab*, måtte dette begreb også præciseres. »Metavidenskab« defineres som en fælles betegnelse for »det videnskabelige studium af videnskab(er)«. Disse metavidenskabelige studier forekommer på tre abstraktions-niveauer:

1. *Filosofi- eller Meta-planen:* Til dette abstraktionsplan hører *Videnskabsfilosofi* og herunder specielt filosofi om psykologi (som videnskab) og filo-

sofi om psykologiske »grundlagsproblemer« som fx sjæl-legeme-problemet. Videnskabsfilosofiske teser er ofte formuleret *normativt* (preskriptivt) som fx Poppers falsifikationskrav.

2. *Teori- eller Hypotese-planet*: Dette plan omfatter *Videnskabsteori* (incl. metateori og metodologi). Teser på dette plan er formuleret som *testbare hypoteser*. Som eksempel kan nævnes Kuhns teori, der kan efterprøves ved videnskabshistoriske studier, som leverer empiriske data. Dermed nærmer vi os tredje plan.

3. *Empiri- eller Data-planet*: Dette abstraktionsplan omfatter al *empirisk videnskabsforskning*: Videnskabshistorie, Videnskabssociologi, Videnskabspsykologi (forskerpersonlighedens og forskningsprocessen psykologi) samt Systematologi (sammenlignende studier af videnskabelige tekster, jvf. Madsen, 1987). Data fra den empiriske videnskabsforskning kan fungere både som udgangspunkt såvel som kontrolbasis for hypoteser og teorier om videnskab (som fx Kuhns teori). Desuden kan teoriplanet være inspireret af en eller flere filosofiske teser. Fx er Kuhns teori i nogen grad inspireret af Poppers videnskabsfilosofi, som den samtidig tager kritisk stilling til og reviderer (se Kuhn, 1962).

Vekselvirkningen mellem de tre abstraktionsplaner er det væsentligste i metavidenskab som i al anden videnskab.

Den foreslåede definition af »teoretisk psykologi« som omfattende discipliner på alle tre abstraktionsplaner vandt ikke fuldstændig tilslutning ved fremsættelsen på det stiftende møde i 1985, men der blev ikke fremsat alternative definitioner, og definitionen er senere blevet anvendt af redaktionen af konferenceberetningen.

Teoretisk psykologis historie

Videnskabelig produktion. Den første generation af psykologer – de klassiske experimentalpsykologer – var ikke interesseret i teori, fordi det minde dem om den filosofi, som psykologien netop var blevet løsrevet fra. (Denne anti-teoretiske holdning holdt længe stand i Danmark med Edgar Rubin).

Men i næste generation var der stigende interesse for teori. *S. Freud* beskæftigede sig meget med metateoretiske problemer i forbindelse med konstruktionen af sine teorier. Typisk for Freuds originalitet er afsnittet i kap. 7 i *Drømmetydning*, hvor Freud fremstiller »linsemodellen« af det psykiske »apparat«.

I den følgende generation er *Kurt Lewin* en af de mest originale og dybt-tænkende psykologer. I forbindelse med konstruktionen af hans »feltteori«

fremSATTE han mange metateoretiske ideer, som påvirkede de amerikanske Neo-Behaviorister – især den indflydelsesrige *E. C. Tolman*. Lewin hævdede også, at psykologien havde behov for en teoretisk psykologi ved siden af den experimentelle psykologi i lighed med udviklingen inden for fysikken. Endelig hævdede han også teoriers betydning for praksis – bl.a. med udtalelsen om, at »intet er så praktisk som en god teori«.

Det første forsøg på at afgrænse og definere teoretisk psykologi og beskrive dens opgaver blev formuleret af *Sigmund Koch* i en artikel i *Psychological Review* i 1951 (se Koch, 1951). Som de vigtigste opgaver for teoretisk psykologi foreslår Koch følgende:

1. Analyser af metodologiske og filosofiske (»foundational«) problemer.
2. Analyser og systematiske rekonstruktioner af teorier.
3. Sammenlignende studier af modstridende teorier.
4. Konstruktion af nye teorier.

S. Kochs artikel var sandsynligvis medvirkende til, at han blev engageret som leder af det hidtil største projekt i teoretisk psykologi, som blev sponsoreret af den amerikanske psykologforening og resulterede i 6 bind (à ca. 700 sider hver), der udkom under titlen »Psychology – A study of a science« i 1959-63 (Koch, 1959-63). Værket indeholdt analyser af ca. 80 psykologiske teorier skrevet af forfatterne til teorierne eller af en særlig sagkyndig (i tilfælde af forfatterens død). Analyserne blev foretaget på grundlag af et fælles metateoretisk analyse-system, som S. Koch havde formuleret på grundlag af logisk-empirisk videnskabsfilosofi. Desværre lykkedes det aldrig S. Koch at skrive det 7. bind, som skulle have indeholdt sammenligninger af de analyserede teorier.

S. Kochs artikel fra 1950 inspirerede direkte undertegnede til – trods et meget teorifjendtligt miljø – alligevel at gå i gang med et (meta-)teoretisk studium af 20 motivationsteorier (fra perioden 1930-57). Teorierne blev analyseret og sammenlignet ved hjælp af et metateoretisk beskrivelsessystem (»systematologisk taxonomi«), som blev videreudviklet i forbindelse med senere metateoretiske studier (Madsen, 1959, 1974 og 1986).

Senere udkom der også lærebøger i teoretisk psykologi (som fx Hyland, 1981 og Madsen, 1975).

Men videnskabelig produktion og lærebøger er ikke tilstrækkelig til at konstituere et videnskabeligt fag (disciplin eller speciale). Dertil hører også institutioner, organisationer og tidsskrifter.

Videnskabelige institutter. Den første institutionalisering af teoretisk psykologi blev iværksat af den canadiske psykolog, *Joseph R. Royce*, som ved University of Alberta i Edmonton fik oprettet et Center for Advanced Study in Theoretical Psychology i 1965. Som navnet antyder kunne studerende fra det lokale department of psychology (samt andre universiteter)

studere videre og tage en doktorgrad i teoretisk psychology. Centret fik en fast stab på ca. 5 (omfattende både psykologer, en filosof og en psykiater). De virkede foruden med undervisning og vejledning af studerende også med organisation af internationale symposier om teoretisk psykologi. Centret fungerer stadig, men efter Royces død under ledelse af *Leo Mos*.

Senere er der oprettet institutter for teoretisk psykologi ved Vrije Universiteit i Amsterdam og ved universitetet i Heidelberg.

Videnskabelige tidsskrifter. Det er meget vigtigt for en skoledannelse eller et speciale inden for et fag, at der findes et eller flere tidsskrifter, som publicerer artikler af interesse for fagets forskere.

Den amerikanske psykologforenings ældste tidsskrift, *Psychological Review*, har altid indeholdt mange rent teoretiske artikler. Det var som nævnt også her, at S. Kochs banebrydende artikel fremkom.

Men det første tidsskrift, som udelukkende er helliget teoretisk psykologi, blev grundlagt af Joseph Royce. Det udkommer foreløbig som et årsskrift under titlen *Annals of Theoretical Psychology* på Plenum Press. Første bind udkom med Royce og Leo Mos som redaktører. Senere blev Royce – på grund af sygdom – afløst af skiftende gæsteredaktører, men med Leo Mos som fast medredaktør. Hvert bind er på en 4-500 sider, som indeholder en 5-6 hovedartikler, der hver især bliver kommenteret af 4-5 kommentatorer. Forfatterne til artiklerne svarer til slut sine kommentatorer.

Der er på nuværende tidspunkt yderligere et tidsskrift i teoretisk psykologi under forberedelse: *Theory and Psychology* er planlagt til at udkomme fra januar 1991 på Sage Publication med *J. Stam* (Calgary, Canada) som hovedredaktør.

Foruden de nævnte tidsskrifter er der også nogle Newsletters fra »selskaber«, som vi skal omtale i næste afsnit.

Videnskabelige organisationer. Som tidligere nævnt blev der i 1985 i Plymouth stiftet et International Society for Theoretical Psychology. Initiativtagerne var *Michael Hyland* fra Plymouth Polytechnic og *Hans van Rappard* fra Vrije Universiteit i Amsterdam. Til stede var et halvt hundrede psykologer fra Amerika, Europa og Australien. Foruden at stifte selskabet holdt man en konference over nogle dage med foredrag og diskussioner. Denne konference er senere blevet efterfulgt af konferencer i Banf (Alberta, Canada) i 1987 og Arnhem, Holland i 1989. Næste konference skal foregå i juni 1991 på Clark University i Worcester, Massachusetts, U.S.A. Fra de to første konferencer foreligger proceedings med foredragene.

Selskabet udgiver også et Newsletter og står desuden bag udgivelsen af det planlagte *Theory and Psychology*.

Der findes måske flere nationale selskaber for teoretisk psykologi, men det eneste, som er mig bekendt, er Japanese Association of Theoretical Psychology, som afholder sit 37. Annual Conference i Tokyo i efteråret

1991. Det må altså have eksisteret længe før det internationale selskab blev stiftet.

Der eksisterer også nogle nært »beslægtede« selskaber, som udgiver Newsletters, men dem vil jeg omtale i næste nummer. Der vil jeg også give en oversigt over diskussionen om et vigtigt emne inden for teoretisk psykologi, nemlig den mulige integration af psykologien.

LITTERATUR

- HYLAND, M.(1981): *Introduction to Theoretical Psychology*. London: Macmillan Press.
- KUHN, T.S. (1962): *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press. 2. udg. 1970. Da. udg. 1973.
- KOCH, S. (1951): Theoretical Psychology: An overview. *Psychological Review*, 1951, vol. 58, 147-54.
- KOCH, S. (1959-63): *Psychology: A study of a science*. New York: McGraw-Hill, Vol. 1-6.
- MADSEN, K.B. (1959): *Theories of Motivation*. Copenhagen: Munksgård.
- MADSEN, K.B. (1974): *Modern Theories of Motivation*. Copenhagen and New York: Munksgård and Halsted Press.
- MADSEN, K.B. (1975): *Systematologi: Sammenlignende videnskabsteori*. København: Munksgård. 2. udg.: 1981.
- MADSEN, K.B. (1986): *Psykologiens historie i videnskabsteoretisk perspektiv*. København: Gyldendal. Eng. udg.: Elsevier, Amsterdam, 1988.
- MADSEN, K.B. (1987): Systematologi: Sammenlignende videnskabsteori. *Psyke & Logos*, 1987, vol. 8, 261-86.